

Justitieutskottets betänkande

1977/78:2

med anledning av motioner angående påföljd för vapenvägran

Motionerna

I motionen 1976/77:942 av Bernt Ekinge (fp) och Elver Jonsson (fp) hemställs att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behandlingen av vapenvägrare.

Enligt motionärerna synes det numera vara en samstämmig uppfattning i samhället att det är orimligt att fortsätta att sätta människor i fängelse på grund av värnpliktsvägran. Motionärerna hänvisar till vapenfriutredningens förslag att fängelsestraff fortsättningsvis ej skall utdömas för vapenvägran och pekar på risken att ytterligare vapenvägrare kommer att dömas till fängelse innan ny lagstiftning träder i kraft. Enligt motionärerna bör tillfälliga lagändringar göras som förhindrar inkallelse av den som fått avslag på ansökan om vapenfri tjänst och som gör det möjligt att underlåta åtal för vapenvägran samt att meddela anstånd med verkställighet av redan utdömda straff för sådan vägran.

I motionen 1976/77:946 (945) av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen uttalar sig för en utformning av vapenfrilagen som innebär att påföljden fängelse för brott mot lagen slopas.

Enligt motionärerna strider fängelsestraffet i detta sammanhang mot internationella konventioner som Sverige anslutit sig till.

Gällande ordning

Enligt värnpliktslagen (1941:967) är varje svensk man värnpliktig fr. o. m. det år under vilket han fyller 18 år t. o. m. det år under vilket han fyller 47 år. Värnpliktsutbildningen utgörs av grundutbildning samt repetitionsutbildning. Enligt 1 § lagen (1966:413) om vapenfri tjänst (vapenfrilagen) kan värnpliktig få tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring. Förutsättningarna härför är att bruk av vapen mot annan inte är förenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom. Ansökan om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst prövas av en särskild nämnd, vapenfrinämnden.

Vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring bedöms regelmässigt som lydnadsbrott enligt 21 kap. 1 § brottsbalken. Påföljden kan enligt lagrummet bestämmas till disciplinstraff eller fängelse i högst ett år. Om brottet är grovt, grovt lydnadsbrott, kan fängelse i högst 4 år utdömas (21 kap. 2 § brottsbalken). I vissa fall kan den värnpliktige dömas för tjänstefel enligt 21 kap. 18 § brottsbalken, varvid påföljden skall bestämmas till disciplinstraff eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst ett år.

Vägrar den som erhållit vapenfri tjänst att fullgöra tjänstgöringen kan han enligt 16 § vapenfrilagen dömas till böter eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst ett år.

Påföljden för totalvägran är i regel en månads fängelse för första gången, två månader för andra gången och två eller tre månader för tredje gången.

När någon dömts till påföljd för vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring eller vapenfri tjänst tre gånger föreskriver regeringen enligt rådande praxis att han inte vidare skall inkallas till tjänstgöring.

För sekten Jehovas vittnen tillämpas sedan år 1967 en särskild ordning enligt vilken det i varje särskilt fall föranstaltas om utredning rörande vederbörandes anslutning till sekten. Sedan sådan anslutning fastställts föreskriver regeringen att vederbörande tills vidare inte skall inkallas till värnpliktstjänstgöring.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen behandlade år 1973 en motion med begäran om översyn av straffpåföljden för totalvägran. I sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1973:16) uttalade utskottet bl. a. att det kunde ifrågasättas om fängelsestraff utgör en lämplig reaktionsform mot gärningar som är betingade av djupt religiösa eller moraliska betänkligheter. Mot denna påföljd talade också enligt utskottet att de som gör sig skyldiga till totalvägran ofta är så unga att brottsbalkens regler om restriktivitet vid ådömande av fängelse formellt blir tillämpliga på dem. Utskottet fann ej anledning motsätta sig motionsönskemålet om utredning rörande reaktionsformerna vid totalvägran av värnpliktiga vapenfria tjänstepliktiga.

1973 års vapenfriutredning

Enligt Kungl. Maj:ts beslut i september 1973 tillkallades sakkunniga med uppdrag att företa en översyn av vapenfrilagen och sanktionerna vid vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring eller vapenfri tjänst. De sakkunniga, 1973 års vapenfriutredning, framlade i mars 1977 betänkandet (SOU 1977:7) Rätten till vapenfri tjänst. I betänkandet föreslås förenklingar och preciseringar av bestämmelsen om förutsättning för tillstånd till vapenfri tjänst. Enligt utredningen skall förslaget medföra vidgade möjligheter till sådan tjänst.

När det gäller sanktionerna mot den som vägrar fullgöra värnplikt eller vapenfri tjänst har utredningen strävat efter att begränsa användningen av fängelsestraff. Utredningen har således föreslagit en särskild samhällstjänst i stället för fängelse. Förordnande om samhällstjänst skall meddelas av domstol. Endast vid vägran att fullgöra samhällstjänst skall ådömas fängelse.

Vapenfriutredningens betänkande är f. n. efter remissbehandling under

övervägande i regeringens kansli. Proposition i ämnet beräknas bli avlämnad till riksdagen under hösten 1977.

Vissa regeringsbeslut m. m.

Regeringen har i mars 1977 utfärdat en förordning (1977:79) med vissa bestämmelser om värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga. Enligt förordningen, som gäller intill utgången av år 1977, skall utan hinder av de särskilda bestämmelserna om inkallelse och hemförlovning av värnpliktig som sökt vapenfri tjänst eller vägrar fullgöra tjänstgöring i kungörelsen (1966:414) med vissa bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga (vapenfrikungörelsen) gälla särskilda regler, som i princip innebär att den som på grund av sin övertygelse förklarar sig inte vilja fullgöra vapentjänst eller vapenfri tjänst omedelbart hemförlovas. Avsikten är att den fortsatta prövningen efter anmälan till regeringen skall ske efter reglerna i den aviserade lagstiftningen.

Inom regeringens kansli har vidare tillfälligt gjorts avbrott i handläggningen av ärenden om anmälningar enligt vapenfrikungörelsen och av ärenden om besvär över beslut av vapenfrinämnden att inte bifalla ansökningar om vapenfri tjänst.

Regeringen har vidare i mars 1977 avgjort ett antal nådcansökningar från personer som avtjänar fängelsestraff på grund av vägran att fullgöra värnplikt eller vapenfri tjänst. Besluten innebar i princip att de dömda av nåd befriades från återstoden av straffet. I samband härmed lät chefen för justitiedepartementet meddela att han, när det gäller ansökningar från personer som dömts till fängelse men ännu ej börjat avtjäna straffet, avsåg att föreslå regeringen att i det enskilda fallet, om den individuella prövningen inte talar däremot, av nåd meddela villkorlig dom.

Riksåklagaren har i en rundskrivelse i juni 1977 till landets åklagarmyndigheter behandlat handläggningen av mål om vapenvägran. Med hänvisning till den skiftande domstolspraxis när det gäller val av påföljd för vapenvägran, som utvecklat sig efter de ovan nämnda åtgärderna från regeringens sida, uttalar riksåklagaren i skrivelsen bl. a. att det inte kan göras någon erinran mot att åklagare underlåter att fullfölja talan då tingsrätt meddelat villkorlig dom.

Utskottet

I motionerna 1976/77:942 och 946 (945) behandlas frågan om påföljden för vapenvägran.

I motionen 942 hänvisas till 1973 års vapenfriutrednings arbete med översyn av sanktionerna vid vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring eller vapenfri tjänst. Enligt motionärerna bör i avvidan på ny lagstiftning tillfälliga lagändringar göras för att förhindra att fängelsestraff för vapenvägran ådöms och verkställs.

I sitt efter motionens väckande avgivna betänkande (SOU 1977:7) Rätten till vapenfri tjänst har vapenfriutredningen framlagt förslag som innebär en minskad användning av fängelse som påföljd för vapenvägran. Proposition i ämnet beräknas bli avlämnad till riksdagen under 1977. I avvaktan härpå har regeringen bl. a. genom tillfälliga ändringar i vapenfrikungörelsen och genom beslut om nåd vidtagit åtgärder avsedda att förhindra verkställighet av fängelsestraff för vapenvägran.

Genom de nämnda åtgärderna får syftet med yrkandet i motionen 942 anses tillgodosett. Motionen bör därför inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

I motionen 946 yrkas att riksdagen uttalar sig för en utformning av vapenfrilagen som innebär att fängelse avskaffas som påföljd för vapenvägran. Enligt utskottets mening bör regeringens och riksdagens nära förestående ställningstaganden i det pågående lagstiftningsarbetet ej föregripas. Motionen bör därför inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. avslår motionen 1976/77:942,
2. avslår motionen 1976/77:946.

Stockholm den 25 oktober 1977

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Bertil Johansson (c), Arne Nygren (s), Gunde Raneskog (c), Kerstin Andersson i Kumla (s), Håkan Winberg (m), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Gunilla André (c), Ella Johnsson (c), Martin Segerstedt (s), Iris Mårtensson (s) och Bonnie Bernström (fp).